
ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ

JASNA JURKOVIĆ

Srednja drvodjeljska škola, Zagreb

Republika Hrvatska

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНАК

REVIEW

UDK: 373.211.24:316.613.4-053.4

373.211.24:616.89-053.4

BIBLID: 0353-7129,14(2009)3,p.323-330

ULOGA VASPITAČA U RAZVOJU SOCIJALNIH KOMPETENCIJA I PREVENICIJA POREMEĆAJA PONAŠANJA DJECE PREDŠKOLSKO DOBI

Rezime: Rad je posvećen funkciji socijalnih kompetencija djece rane dobi i prevenciji poremećaja ponašanja djece predškolske dobi. U radu se analizira sistem predškolskog obrazovanja u odnosu na kompetentnost vaspitača i njihove funkcije i interventnost kod poremećaja ponašanja djece. U funkciji razvoja socijalnih kompetencija djece rane dobi sagleda se i uloga stručnih saradnika, ali i uključivanja roditelja u prevenciju poremećaja ponašanja. Razmatraju se i razni vidovi saradnje, odnosno trijade vaspitač–dijete–roditelji. Aspekt socijalnih kompetencija razmatra se i u pogledu utemeljenosti socijalnih kompetencija prema školskom dobu. U radu se ukazuje i na potrebu sačinjavanja raznih programa prevencije poremećaja ponašanja individualno i grupno.

Кljučne riječi: kompetencije vaspitača, dječiji vrtić, socijalne kompetencije, poremećaj ponašanja, prevencija poremećaja ponašanja.

Uvod

Potreba ranog uočavanja rizičnih faktora iz neposrednog okruženja koji mogu biti faktori poremećaja u ponašanju djece predškolske dobi, dobija sve veću pažnju zbog toga što su djeca, kod kojih su rano uočeni poremećaji u ponašanju, često izložena riziku koji će možda biti prepoznat kao maloljetnička delikvencija ili socijalnopatološko ponašanje u kasnijoj dobi. Naučno je potvrđeno, kako se poremećaji u ponašanju djece i emocionalni problemi mogu javljati već u predškolskom dobu.

Achenbach je od 1986. do 1992. godine proveo istraživanje na uzorku djece od 4 do 6 godine i utvrdio poremećaje u ponašanju, koji su praćeni emocionalnim problemima, a uključivali su i poteškoće u samokontroli i agresivnosti. Poremećaji su uključivali i poteškoće u socijalnim odnosima i emocionalnom razvoju, a javljali su se

ili pojedinačno, ili više njih zajedno. Proučavajući rezultate, utvrđeno je da suplementi određenog ponašanja najbolje pokazuju pojavu budućeg poremećaja.

Na osnovu toga možemo implicirati nekoliko zaključaka:

- Da bi se to spriječilo, potrebno je sistematski poticati celokupan razvoj djeteta, od najranije dobi, te staviti naglasak na socijalizaciju i razvoj socijalnih kompetencija djece predškolske dobi.
- U ovom procesu je veoma važna uloga vaspitno-obrazovne institucije i njen utjecaj u prevenciji poremećaja u ponašanju djece.
- Ta se uloga ogleda u:
 - Njegovanju i podupiranju kognitivne, radne i socijalne kompetentnosti djece rane dobi,
 - Razvijanju vještina rješavanja problema,
 - Stvaranju autonomije,
 - Stvaranje pozitivnog identiteta djece i pozitivne slike o sebi.

Predškolske ustanove bi trebale da pružaju mogućnost ranog otkrivanja odstupanja u zdravom razvoju, da predviđaju buduće poremećaje u ponašanju, te da provode primarno preventivne i rane interventne aktivnosti. Nadasve, veoma je važno da predškolska ustanova deluje što je moguće pre, jer svako odgađanje rešavanja problema može dovesti do njegovog porasta, odnosno do daljnjeg razvoja poremećaja u ponašanju.

Dečiji vrtić je ustanova u kojoj djeca, pored usvajanja određenih programskih sadržaja, sveopšte njege i razvijaju opšte stavove, načela, odnose prema drugim vršnjacima, uče socijalne i komunikacione vještine, razvijaju ličnost, specifične interese, odnos prema društvu i sl. Međutim, predškolska ustanova je i mjesto gde se djeca susreću s „neprihvatljivim ponašanjem“ svojih vršnjaka. U skladu sa svojim uzrastom, ponašanjem i razvijenim stavovima, velikom povodljivošću u tom dobu, neka će se djeca početi i sama s „neprihvatljivim ponašanjem“, što će, naravno, s vremenom, imati intenciju razvoja poremećaja u ponašanju.

Prema mišljenju mnogih psihologa (Vizek-Vidović, 2009) neophodna je i veoma važna pravovremena identifikacija rizičnih faktora koji doprinose razvoju poremećaja u ponašanju, kako bi ustanova mogla kvalitetno preventivno reagovati.

Suzić (2004) govori o načinima nadogradnje vaspitno-obrazovnih sistema uopšte. Nadogradnju sistema obrazovanja Suzić vezuje za kompetencije. Kao sisteme za nadogradnju obrazovnih institucija, a u skladu sa razvojem kompetencija i vaspitača i djece, on navodi: sposobnost učenje, kreativnost, kritičko mišljenje, demokratija, interakcija, kooperativnost, susretljivost, servilnost, autonomija i motivacija. Aspekt razvoja socijalnih kompetencija i odgajatelja i djece u dječijem vrtiću navodi kao ključ promena koje vode predškolske institucije i celokupan predškolski sistem u savremeno društvo. Razvoj socijalnih kompetencija i kod vaspitača, a i djece rane dobi, delovaće, pre svega, pozitivno na mogućnost ranog otkrivanja odstupanja u zdravom razvoju, predviđanja poremećaja u razvoju i sprovođenje primarne preventivne i interventne aktivnosti, posebno kod djece koja ukazuju na poremećaj u ponašanju.

STRUČNA KOMPETENCIJA VASPITAČA I PREVENCIJA POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE PREDŠKOLSKO DOBI

Kada govorimo o poremećajima u ponašanju djece predškolske dobi, neophodno je posebno izdvojiti ključnu ulogu vaspitača tj. stručnu kompetenciju vaspitača. Stručne kompetencije vaspitača posebno su naglašene u pedagoškoj prevenciji poremećaja u ponašanju, sa naglaskom na socijalni deo kompetencija.

Pedagoška prevencija sinonim je nazivu za primarnu prevenciju, a u pedagoškoj prevenciji poseban naglasak je u kompetentnosti vaspitača, koji kroz vaspitno-obrazovni proces preventivno prepoznaju, a zatim deluju u odnosu na nastanak poremećaja u ponašanju djece predškolskog uzrasta. U pedagoškoj prevenciji nepoželjnih oblika ponašanja, posebno je važan način organizacije vaspitno-obrazovnog procesa, kao procesa koji sadrži preventivne i interventne aktivnosti.

Prema Glasser-u (1994) kompetentan vaspitač je onaj koji deluje u skladu s profesionalnim identitetom stručnjaka vaspitno-obrazovne prakse, onaj koji radi na sebi, koji stiče potrebna znanja i vještine, a novostečeno znanje integriše u postojeće i primjenjuje ga u neposrednom vaspitno-obrazovnom radu. „Kompetencija je kombinacija znanja, vještina, stavova, vrijednosti i navika koje omogućavaju pojedincu da aktivno i efikasno djeluje u određenoj specifičnoj situaciji, odnosno profesiji. Kompetencija podrazumjeva imati neophodne sposobnosti, autoritet, vještinu i znanje“ (*Oxford's advanced learners encyclopedic dictionary*, 1989: 183).

Teorija izbora i realitetna terapija ističu da je za lični napredak potreban stalan „rad na sebi“. Znati prepoznati, razumjeti i pravilno odgovoriti na mnoge kompleksne i suptilne vaspitne izazove, izuzetno je važno obeležje profesionalne i socijalne kompetencije svakog vaspitača, posebno kada se govori o potrebi provođenja pedagoške prevencije poremećaja u ponašanju.

Najčešće kada se govori o prevenciji poremećaja u ponašanju djece, obično se stavlja naglasak i na stručne saradnike kao na nosioce preventivnih aktivnosti. U tu grupu suradnika svrstavaju se i pedagozi, defektolozi i dečiji neuropsihijatri. Međutim, aktivni nositelji pedagoške prevencije su ipak vaspitači, a u saradnji sa drugim stručnim licima.

Razlozi zašto vaspitače svrstavamo kao udarne nosioce u identifikaciji, prevenciji i intervenciji poremećaja u ponašanju djece predškolske dobi su sledeći:

- Najbolje, sem roditelja, poznaju djecu u grupi, njihove navike, potrebe, želje, strahove;
- Svojim obrazovanjem i kompetencijom nezaobilazan su faktor vaspitno-obrazovnog rada;
- Imaju veliku ulogu u izgradnji etičkih temelja djece i moralne odgovornosti;
- Imaju dominantnu ulogu u pristupu djetetu (u dječijem životu veoma su važne ličnosti, po važnosti, najčešće, odmah nakon roditelja);

- Djeca vaspitaču, zbog izgrađenog odnosa s njim, pokazuju najveći nivo poverenja.

–

Zbog važnosti uloge vaspitača u životu djece i njihove neminovne uloge u prevenciji nepoželjnih vrsta socijalnog ponašanja, njihov spektar znanja i vještina mora biti veoma širok. Osim klasičnog poznavanja metoda rada u dečijem vrtiću, strategija učenja sa djecom, vaspitač u toku svog rada treba i da:

- Poznaje postupke rada sa mešovitim grupama,
- Bude spreman i pripremljen za timski rad,
- Bude upoznat sa postupcima motivacije,
- Bude spreman za organizaciju motivacionog okruženja za učenje i socijalizaciju,
- Zna primenjivati i novu informacionu tehnologiju,
- Zna postaviti jasne okvire discipline, bez prisile.

Da bi vaspitači mogli kvalitetno pružiti pomoć djeci koja imaju problem u ponašanju, neophodno je da poznaju i metode pedagoške prevencije, te da imaju dobru saradnju sa porodicom djeteta. Naime, u sklopu same pedagogije, ne proučavaju se posebno metode prevencije poremećaja u ponašanju. Međutim, savremena pedagogija prezentira pedagošku metodu aktivno-motivirajuće supstitucije poremećaja u ponašanju, koja povezuje pedagoška načela i zakonitosti koji se mogu delotvorno primeniti u radu s djecom koja pokazuju poremećaje u ponašanju, ali i u radu s rizičnom populacijom, kako do pojave poremećaja u ponašanju ne bi došlo. Osim toga, vaspitači slušaju i specijalnu metodiku u sklopu koje se rade i poremećaji u ponašanju. Ipak, u toku redovnog obrazovanja vaspitača premalo vremena se posvećuje radu sa djecom koja pokazuju poremećaje u ponašanju. To implicira stalnu potrebu za stručnim i profesionalnim usavršavanjem vaspitača na svim nivoima.

Pretpostavka današnjih sistema obrazovanja da je dominantna uloga u radu sa ovom djecom, na stručnim saradnicima, koji će, u skladu sa svojim kompetencijama, uspešno raditi s tom djecom koja pokazuju poremećaj u ponašanju. Koncept EU daje tačku, ipak, na samim vaspitačima, što podrazumeva koncept doživotnog učenja vaspitača (Doživotno učenje za sve, 1998; Lisabonska deklaracija, 2000).

Uloga stručnih saradnika nije da imaju dominantnu ulogu u prevenciji poremećaja u ponašanju, već da budu stručna pomoć vaspitačima u provođenju pedagoške prevencije.

Znači, u konceptu današnjeg sistema, neophodno je vaspitačima pružiti dodatnu edukaciju za rad sa djecom kojima je potrebna dodatna stručno-pedagoška pomoć. Da bismo znali kako uspešno delovati u prevenciji poremećaja u ponašanju, potrebno je kontinuirano usavršavanje vaspitača i primena novih znanja i vještina.

Sve do sada navedeno implicira dominantnu ulogu vaspitača u prevenciji poremećaja ponašanja djece rane dobi, pomoć stručnih saradnika, ali i veliku ulogu porodice u tome. Uloga porodice, isto tako, dominantna je za zdrav psihosocijalni razvoj, učenje i ponašanje djece predškolske dobi.

SARADNJA DEČJEG VRTIĆA I RODITELJA U RAZVOJU SOCIJALNIH KOMPETENCIJA DJECE I PREVENCIJA POREMEĆAJA U PONAŠANJU

Trijada odnosa saradnje vaspitač–dijete–roditelj, te kompetencija vaspitača, preduслови su za provođenje delotvorne pedagoške prevencije i razvoja socijalnih kompetencija kod djece. „Dečji vrtić kao zajednica učenja podrazumeva izgrađivanje profila predškolske ustanove u kontekstu dečjeg i ljudskog razvoja, utemeljenog na primeni preporuka savremenih obrazovnih intervencija koje naglašavaju dostupnost i pristupačnost svoj deci i roditeljima kao krajnjim korisnicima usluga.“ (Srđić, 2010: 2).

Saradnja roditelja i vaspitača je svakodnevna; međutim, tu saradnju neophodno je jačati npr. kroz „kutke za roditelje“, gdje će roditelji imati priliku da se informišu o određenim zbivanjima u predškolskoj ustanovi i uključe se u punu saradnju razvoja ustanove, a i svog djeteta.

Individualne konsultacije su sljedeći oblik saradnje, gde roditelji mogu dobiti informacije o svom djetetu, svakodnevno ili jednom sedmično. Na roditeljskim sastancima vaspitači treba da upoznaju roditelje sa tekućom problematikom u grupi ili sa edukativnim temama, koje se sve više prezentuju komunikacijskom metodom, pri čemu su roditelji aktivni učesnici.

Roditeljske sastanke treba da vode vaspitači u saradnji sa stručnim saradnicima i neophodno je da se vaspitači upoznaju i da su educirani o načinima na koje se organizuju i vode komunikacijski sastanci.

Saradnja roditelja i predškolske ustanove može se ojačati i na način da se roditelji aktivno uključe u primarne programe i da se ojača njihova saradnja pri ostvarivanju određenih projekata.

Neke od tema roditeljskih sastanaka koje možemo naći u savremenoj pedagoškoj literaturi i koje djelotvorno možemo roditeljima prezentovati su:

- Samostalnost djeteta u raznim životnim situacijama,
- Pravila ponašanja djece,
- Agresivnost djece,
- Važnost odgojnih postupaka,
- Odgoj za životne vrijednosti,
- Važnost odgojnih postupaka i odgojnih metoda,
- Prihvatljiv i neprihvatljiv način komunikacije djece,
- Samopouzdanje djece,
- Kako dijete pripremiti za polazak u školu,
- Kultura ponašanja i izražavanja,
- Aktivno slušanje,
- Bonton i pravila ponašanja.

Cilj svih nas je socijalno kompetentno dijete. Socijalno kompetentno dijete je u interakciji s vršnjacima mnogo socijalizovanije, osjetljivije, pokazuje pozitivnije obli-

ke ponašanja nego što to čini manje kompetentno dijete. Pod socijalnim kompetencijama Suzić (2004) podrazumijeva:

- Razumevanje drugih individua i grupa i tumačenje grupnih emocionalnih struja;
- Usaglašenost sa ciljevima grupe ili organizacijom;
- Grupni menadžment, biti vođa ili biti vođen, timske sposobnosti, stvaranje veza, razumjevanje i sposobnost organizacije;
- Komunikacija, slušati otvoreno ili slati uverljive poruke;
- Podrška drugima ili servilna orijentacija, senzibilitet za druge;
- Uvažavanje drugih, uvažavanje različitosti, tolerancija, demokratija i osećanje pozitivne pripadnosti.

Istraživanja pokazuju da socijalna kompetencija usvojena u predškolskoj dobi ostaje stabilna i u školskoj dobi. Djeca koja pokazuju visok stepen socijalne kompetencije na odgovarajući način mogu odgovoriti na neprilagođena ponašanja koja manifestiraju njihovi vršnjaci.

Neprilagođena ponašanja koja su se razvila u predškolskom razdoblju, posebno agresivnost i socijalno povlačenje, nastavljaju i kroz školsko razdoblje. To znači, saznanje da je stabilnost socijalne kompetentnosti jedan od ključnih temelja postignuća djeteta, zahteva i potrebu ulaganja u socijalnu kompetentnost djece još u predškolskom dobu.

ZAKLJUČAK

Ulaganja usmerena podupiranju socijalne kompetentnosti djece, osnaživanju njihove dobrobiti, omogućavanju njihove opće adaptiranosti u socijalnu sredinu, predstavljaju prve korake implementacije univerzalnih preventivnih programa. Ovi programi prevencije podrazumijevaju i redovna ulaganja u predškolske kurikulume i uvođenje oblika ponašanja koji podupiru razvoj socijalnih kompetencija.

Pored ovoga, programi prevencije trebali bi da sadrže i selektivne i indicirane programe prevencije, čiji je cilj umanjiti ili eliminisati delovanje rizičnih faktora, a jačati zaštitne faktore dečijeg razvoja, i to u slučajevima gde je veća verovatnoća razvoja problema, ili gde se već rizici okruženja života djeteta, ili prve indicije nepoželjnog ponašanja djece, jasno manifestuju.

Naučnici, stručnjaci, roditelji i svi koji su uključeni u vaspitanje i obrazovanje djece niz godina razvijali su različite pristupe za rad sa djecom na razvijanju socijalne kompetencije i smanjivanju vjerovatnoće negativnih razvojnih ishoda. Intervencije s tim ciljevima uglavnom su bile grupne, za svu djecu, ili pak individualne, namenjene djeci koja već ispoljavaju trajna i ozbiljna odstupanja u ponašanju.

Ključ uspjeha intervencija leži, vjerovatno, u kombinovanju tih pristupa, jer se socijalna kompetencija i socijalne veštine mogu razvijati samo u situacijama gde su u

interakciji djeca s različitim stepenima razvijenosti vještina i kompetencije, dok neka djeca trebaju i dodatnu podršku u obliku individualne podrške ponašanju ili nekog drugog pristupa. Uz kombinaciju pristupa važno je i uključivanje svih koji učestvuju u vaspitanje djece (Borovina, 2009).

Predškolska ustanova može pružiti sveobuhvatan, sistematičan i pristup na više nivoa koji podrazumijeva identifikaciju, procenu, prevenciju i druge intervencije kada su u pitanju odstupajuća ponašanja uz dobru saradnju vaspitača, stručnih saradnika i roditelja.

Sve to podrazumeva dodatnu edukaciju vaspitača, osposobljenost za rad sa svakim djetetom, partnerski odnos sa roditeljima, prilagođavanje programa svakom djetetu, izrada stimulativnih programa, timski, za djecu kojima je potrebna podrška i zastupljenost timskog rada u svim oblastima vaspitno-obrazovnog procesa.

LITERATURA

- Borovina, D. (2009). *Socijalne kompetencije i ponašanje djece predškolske dobi*, Sarajevo: Prosvjetno-pedagoški zavod.
- Glasser, W. (2000). *Teorija izbora, nova psihologija osobne slobode*. Zagreb : Alinea.
- Glasser, W. (2005). *Kvalitetna škola*. Zagreb : Educa.
- Ivanek, A. (1999). *Znanjem do promjena*. Zagreb: Hrvatski književno-pedagoški zbornik.
- Klipper, H. (2001). *Kako uspješno učmo u timu*. Zagreb: Educa.
- Ogbu, J. (1992). *Understanding cultural diversity and learning*. Educational Researcher, 21.
- Oxford advanced learners encyclopedic dictionary*, Oxford University, 1989
- Suzić, N. (2004). *Naša škola u odnosu na kompetencije za XXI vijek*. Novi Sad: Pedagoška stvarnost, br. 3–4.
- Srdić, V. (2010). *Lični i profesionalni razvoj vaspitača*. U: Soleša-Grižak Đ., Soleša, D. (ur): *Kompetencije vaspitača i učitelja za društvo znanja*. Beograd: Educa.
- Vizek-Vidović, V. (2009). *Prema profesionalnim kompetencijskom profilu školskih psihologa*. Zagreb: Filozofski fakultet.

Primljeno: 07. 12. 2010.

Odobreno za štampu: 26. 01. 2011.

Summary: The paper deals with the function of social competences in children at an early age and with the prevention of conduct disorder that occur in preschool children. The paper analyzes the pre-school education system in relation to the competence of teachers and their functions and interventions with conduct disorder in children. Also, the role of professional staff is being examined within the function of the social competences development in children of early age, as well as parents' involvement in the prevention of conduct disorder. The paper discusses the various forms of cooperation, or triad teacher-child-parents. Aspect of social competences is additionally discus-

ssed in terms of foundation of social skills by school age. The paper points out the need of creating a variety of programmes to prevent conduct disorders in both individuals and groups.

Key words: pre-school teacher competencies, kindergarten, social competencies, conduct disorder, prevention of conduct disorder.